

CA 32

Ymgynghoriad ar asedau cymunedol

Consultation on community assets

Ymateb gan: Iechyd Cyhoeddus Cymru

Response from: Public Health Wales

Ymateb i ymgynghoriad gan Iechyd Cyhoeddus Cymru

Asedau Cymunedol

Mae Iechyd Cyhoeddus Cymru yn falch o ddarparu'r cyflwyniad ysgrifenedig hwn i [ymgynghoriad](#) y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai ar rymuso cymunedau i ddatblygu asedau cymunedol a materion sy'n gysylltiedig â Throsglwyddo Asedau Cymunedol. Mae mewnwelediadau perthnasol yn ymwneud ag agweddau ar yr ymgynghoriad wedi'u tynnu o nifer o gyhoeddiadau Iechyd Cyhoeddus Cymru a ffynonellau eraill (cyfeiriwch at y [rhestr gyfeirio](#)), ac yna ystyriaethau polisi a gweithredu yng ngoleuni'r canfyddiadau hyn.

Crynodeb

- **Mae angen i'r fframwaith polisi a'r broses o weithredu Trosglwyddo Asedau Cymunedol ystyried:**
  - **y diffiniad ehangach o asedau cymunedol, gan gynnwys gwybodaeth, sgiliau a hyder pobl, a sut y caiff cymunedau eu grymuso i gynnal asedau cymunedol bywiog a chynaliadwy**
  - **pan gaiff cymunedau eu galluogi i gymryd rheolaeth gall leihau anghydraddoldebau cymdeithasol ac anghydraddoldebau iechyd dilynol. Fodd bynnag, mae angen bod yn ofalus wrth gysyniadu grymuso a'i alluogi er mwyn peidio â chynyddu anghydraddoldebau yn anfwriadol.**
  - **pwysigrwydd asedau cymunedol sy'n seiliedig ar leoedd wrth adeiladu a chynnal llesiant a chydnerthedd cymunedol**
  - **effeithiau posibl ar anghydraddoldebau, gan gynnwys anghydraddoldebau iechyd, o ran trosglwyddo'n llwyddiannus a sut y gall cynnal a chadw asedau cymunedol ffisegol neu "yn seiliedig ar leoedd" ddylanwadu ar iechyd y boblogaeth.**
  - **sut mae asedau cymunedol, yn eu hystyr ehangaf, yn sylfaen hanfodol ar gyfer rhaglenni presgripsiynu cymdeithasol llwyddiannus**
  - **y manteision posibl i iechyd a llesiant y boblogaeth o gydweithio rhwng y GIG a Llywodraeth Leol er mwyn gallu datblygu a chynnal asedau cymunedol sy'n seiliedig ar leoedd**
  - **mae'r gydnabyddiaeth gynyddol o rôl y gymuned o ran gwella iechyd a llesiant y boblogaeth, fel y cydnabyddir yn rhannol drwy ddatblygu'r fframwaith cenedlaethol ar gyfer presgripsiynu cymdeithasol, yn codi'r**

angen i ystyried graddfa'r buddsoddiad a chynaliadwyedd y buddsoddiad sydd ei angen mewn asedau cymunedol

- **sut i roi asedau cymunedol, yn eu diffiniad ehangaf, wrth wraidd camau gweithredu i wneud cyfraniad hirdymor at leihau'r anghydraddoldebau iechyd presennol yng Nghymru.**

Asedau cymunedol fel mater iechyd cyhoeddus

Gall cymuned fod yn ddaeryddol e.e. cymdogaeth leol, pentref, tref, dinas, dyffryn, neu ardal leol. Yn gynyddol gellir dadlau bod cyfathrebu technolegol a chlundiant wedi rhyddhau clymau cymdeithasol rhag cyfyngiadau lleoliad daeryddol penodol. Gellir diffinio cymuned hefyd trwy ymdeimlad o berthyn i gymuned, strwythur neu grŵp - fel cymuned o hunaniaeth (ethnigrwydd neu iaith, crefydd neu gred, ysgol, diwydiant lleol), diwylliant (er enghraifft hanes a rennir, siaradwyr yr un ieithoedd), neu nodwedd (fel pobl sydd â chlefyd y siwgr), ymroddiad neu ddi-ddordeb arbennig.¹

Mae cymuned gydnerth yn cynnwys y boblogaeth oddi mewn iddi a'r strwythurau a systemau ehangach y mae'r gymuned yn rhan ohonynt, ochr yn ochr â gallu defnyddio asedau cymunedol yn effeithiol. Ymhlith y ffactorau sy'n cyfrannu at gymuned gydnerth mae asedau dynol (cymdeithasol) (e.e. poblogaeth gydlynol a chysylltiedig, sgiliau a phriodoleddau unigol); ac asedau strwythurol (e.e. yr amgylchedd naturiol a ffisegol, ac adnoddau economaidd).

At ddibenion yr ymateb hwn i'r ymgynghoriad, ystyrir bod 'asedau cymunedol' yn asedau strwythurol neu'n seiliedig ar leoedd (mannau naturiol a ffisegol/amgylchedd) mewn cymunedau, boed yn adeiladau, yn amwynderau/cyfleusterau, neu'n fannau glas a gwyrdd. Dylid nodi bod diffiniadau ehangach yn bodoli, gyda'r ehangaf efallai'n dod o lenyddiaeth ar Ddatblygu Cymunedol ar Sail Asedau. Yn y cyd-destun hwn, mae asedau cymunedol yn cael eu categoreiddio'n bum grŵp: Unigolion, Cymdeithasau, Sefydliadau, yn Seiliedig ar Leoedd a Cysylltiadau². Wrth ystyried trosglwyddo asedau cymunedol ffisegol i reolaeth gymunedol, mae'n bwysig bod cyfraniad asedau cymunedol ehangach (seilwaith ffisegol; economaidd ac ariannol; sgiliau a gwybodaeth; perthnasoedd cymdeithasol ac ati) yn cael eu hystyried er mwyn gallu trosglwyddo a chynnal asedau ffisegol yn llwyddiannus fel adnoddau bywiog a chynaliadwy i gymunedau lleol.

Mae'r cymunedau yr ydym yn byw, yn gweithio ac yn chwarae ynddynt yn ffactorau pwysig sy'n dylanwadu ar iechyd. Mae rhwydweithiau cymdeithasol yn gyfryngwyr pwysig o ganlyniadau iechyd y boblogaeth ac mae cael lleoedd a mannau ffisegol (asedau sy'n seiliedig ar leoedd) lle gall cymunedau gyfarfod, ffurfio cysylltiadau a chymryd rhan mewn gweithgareddau hybu iechyd yn allweddol i hyn; ac yn bwysig drwy gydol y cwrs bywyd. Gall asedau cymunedol sy'n seiliedig ar leoedd hefyd helpu i ddatblygu hunaniaeth a rennir ac ymdeimlad o berthyn mewn cymuned, a gall ansawdd asedau o'r fath ddylanwadu ar ymdeimlad o falchder yn yr ardal leol. Gall asedau sy'n seiliedig ar leoedd, megis sefydliad angori sydd wedi'i wreiddio'n dda (e.e. trydydd sector, eglwys, neuadd gymunedol ac ati) chwarae rhan hanfodol mewn amgylchiadau argyfwng pan fo angen i gymunedau gael eu paratoi'n gyflym (e.e. pandemig, llifogydd) gan fod y sefydliadau hyn yn cynnig seilwaith hanfodol sy'n galluogi sefydlu cyflym.

Diffinnir presgripsiynu cymdeithasol yng Nghymru fel 'cysylltu dinasyddion â chymorth cymunedol i reoli eu hiechyd a'u llesiant yn well' ac mae'n³ cynnwys dulliau sy'n canolbwyntio ar yr unigolyn i rymuso unigolion i reoli eu hiechyd a'u llesiant yn well drwy nifer o weithgareddau⁴ a ddarperir mewn lleoliadau cymunedol. Mae'r rhain yn cynnwys defnyddio dull sy'n seiliedig ar gryfderau, yn aml gan gynnwys 'sgwrs am beth sy'n bwysig', cyd-gynhyrchu cynllun gweithredu, ymgysylltu ag asedau cymunedol lleol, a rheoli dolenni adborth. Drwy ei ddull ataliol cynnar, gallai presgripsiynu cymdeithasol wella iechyd a llesiant y boblogaeth, helpu i gryfhau cysylltiadau a chydlyniant cymunedol, helpu i leddfu'r baich ar wasanaethau arbenigol mwy rheng flaen, rhoi cysylltiad mwy ystyrion i bobl â natur a gwerthfawrogiad o rôl diwylliant wrth gefnogi eu llesiant, gan wneud iddynt werthfawrogi'r asedau cymunedol pwysig hyn a'r gweithgareddau llesiant hyd yn oed yn fwy.

Gall galluogi cymunedau i adeiladu ar asedau sy'n bodoli eisoes, boed yn wybodaeth, sgiliau a diddordeb unigolion, rhwydweithiau cymdeithasol neu fannau a lleoedd ffisegol fod yn rymus. Fodd bynnag, bydd cymunedau'n wahanol o ran eu cryfderau presennol a dylai fod systemau

cymorth ar waith i alluogi pob cymuned i elwa ac osgoi cynyddu anghydraddoldebau iechyd neu gymdeithasol yn anfwriadol; er enghraifft, peidio ag ymgysylltu, cynnwys ac integreiddio grwpiau sy'n agored i niwed neu grwpiau sydd wedi'u hallgáu (megis tenantiaid tai cymdeithasol a llochesi)⁵. Mae defnyddio dulliau datblygu cymunedol ac ymgysylltu â'r gymuned sy'n grymuso cymunedau yn debygol o helpu i weithredu cynlluniau trosglwyddo asedau cymunedol yn llwyddiannus⁶.

*Ffigur 1. Egwyddorion Ymgysylltu â'r Gymuned ar gyfer Grymuso.*⁶

Egwyddorion Ymgysylltu â'r Gymuned er mwyn Grymuso

Canlyniad ymgysylltu llwyddiannus a'r gymuned yw cymunedau sydd wedi'n grymuso. Mae grymuso cymunedau ynddo'i hun yn ddull o hybu iechyd.

Egwyddor 1:
Mae ymgysylltu'n effeithiol â'r gymuned yn broses barhaus, hirdymor, sy'n rhan allweddol o'n gwaith.

Egwyddor 2:
Dylai'r broses gynnwys sefydlu perthnasoedd cadarn, yn seiliedig ar ymddiriedaeth, sy'n cael eu meithrin drwy greu manau i bawb gyfranogi mewn modd cyfartal.

Egwyddor 3:
Dylid cydnabod nad yw pŵer yn gyfartal a bod angen dysgu ildio pŵer.

Egwyddor 4:
Dylid cydnabod a gwerthfawrogi'r hyn sydd gan y gymuned i'w gynnig ac adeiladu ar ei chryfderau.

Egwyddor 5:
Mae'r defnydd o derminoleg yn holl bwysig; mae disgrifiadau o gymunedau yn medru creu stigma, tansellio pŵer a bod yn groes i'r ffordd mae'r gymuned yn gweld ei hun.

Egwyddor 6:
Dylid cydnabod a gwerthfawrogi pob math o wybodaeth mewn modd gyfartal a dysgu gyda'n gilydd ac oddi wrth ein gilydd.

Egwyddor 7:
Dylid cydnabod a gwerthfawrogi gweithwyr rheng flaen yn y gymuned; gellir ymgysylltu er mwyn grymuso ei hwyluso gan gweithio trwy bobl eraill.

Egwyddor 8:
Yn aml, mae angen newidiadau oddi mewn i asiantaethau ac nid yn y cymunedau eu hunain. Dylid bod yn agored i ddysgu newydd ac yn ddigon dewr i gyfaddef nad oes gennym yr holl atebion.

Ymatebion i themâu ymgynghori'r ymchwiliad

1. A yw'r fframwaith statudol a pholisi presennol yn grymuso cymunedau yng Nghymru i ddatblygu asedau cymunedol

Sylfaen **Iechyd 2020** yw'r egwyddor bod iechyd a llesiant da, a lleihau anghydraddoldebau iechyd, yn arwain at fanteision economaidd a chymdeithasol ehangach. At hynny, mae cryfhau cymunedau yn flaenoriaeth fyd-eang a'r DU, a adlewyrchir yn Nodau Datblygu Cynaliadwy y Cenhedloedd Unedig a Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol. Mae *Marmot Review 10 Years On* - yn cydnabod bod lefelau grymuso a rheoli cymunedau yn cyfrannu at anghydraddoldebau iechyd.⁷

Mae **Cynllun Adfer Llywodraeth Cymru, Arwain Cymru allan o'r pandemig coronafeirws⁸**, a hefyd dyheadau tymor hwy o fewn **Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru)⁹** a'r strategaethau **Ffyniant i Bawb¹⁰**, yn anelu i gyflymu effaith gadarnhaol, lleihau annhegwch, a meithrin gwydnwch ymhlith pawb.

Mae'r fframwaith polisi presennol yn caniatáu trosglwyddo a grymuso asedau cymunedol, ond mae angen i weithwyr proffesiynol roi mwy o ystyriaeth i sut y caiff grymuso ei gysyniadu. Mae grymuso yn ymwneud â chysylltiadau pŵer a strategaethau ymyrryd sy'n anelu yn y pen draw at herio anghyfiawnder cymdeithasol drwy brosesau gwleidyddol a chymdeithasol. Nod grymuso yw galluogi pobl i reoli'r camau gweithredu a'r penderfyniadau sy'n effeithio ar eu bywydau¹¹. Grymuso cymunedol sy'n cychwyn mwy o reolaeth unigol a chyfunol yw hybu iechyd ynddo'i¹², hun,¹³ Mae'r Fframwaith Trosglwyddo Asedau Cymunedol yn cyfeirio at fwy o ymgysylltu â'r gymuned, ond mae grymuso yn fwy nag ymgysylltu, cyfranogiad neu gyfranogiad yn unig. Mae Popay et al¹⁴ yn awgrymu bod angen gwell dealltwriaeth o'r llwybr o rymuso i degwch iechyd a chymdeithasol. Mae grymuso yn cynnwys prosesau sy'n cefnogi'r rhai heb fawr o bŵer i ddatblygu'r galluedd i'w galluogi i arfer mwy o reolaeth gyfunol dros benderfyniadau a chamau gweithredu sy'n cyfrannu at drawsnewid cymdeithasol a newid gwleidyddol. Yn ychwanegol i hyn, mae angen deall cymhlethdod dymameg pŵer rhwng sefydliadau a chymunedau yn ogystal ag o fewn cymunedau eu hunain ac i gynnwys y ddealltwriaeth hon wrth ddylunio, datblygu a gwerthuso unrhyw fenter gymunedol. Mae angen i'r broses o drosglwyddo asedau i gymunedau ystyried strwythurau pŵer yn y gymuned a rhoi sylw arbennig i 'bŵer cynhyrchol' a allai fodoli rhwng Cyrff Cyhoeddus a 'chymunedau' mewn perthynas ag annog cymunedau i gymryd cyfrifoldeb am wasanaethau ac asedau a oedd unwaith yn gyfrifoldeb cyrff cyhoeddus a oedd yn gwasanaethu'r gymuned honno. Mae'n bwysig bod Cyrff Cyhoeddus sy'n cychwyn Trosglwyddo Asedau Cymunedol (CAT) yn gofyn iddynt eu hunain sut y maent yn mynd i ddatblygu'r galluedd yn y gymuned honno i sicrhau eu bod yn cyflawni trosglwyddiad llwyddiannus a sut i feithrin galluedd ar y cyd a fydd yn galluogi rheolaeth gyfunol dros unrhyw benderfyniadau a fydd yn effeithio ar fywydau yn y gymuned honno.

Mae diogelu a gwella asedau cymunedol sy'n seiliedig ar leoedd yn bwysig i iechyd a llesiant cymunedau ac unigolion. Mae twf mecanweithiau presgripsiynu cymdeithasol o fewn y system iechyd a gofal yn darparu cyfleoedd i annog pobl i gymryd rhan mewn gweithgareddau yn y gymuned i wella eu hiechyd a'u llesiant. Mae hyn yn dibynnu ar gael asedau cymunedol (asedau yn seiliedig ar leoedd ac asedau cymdeithasol) y gellir cyfeirio pobl atynt mewn ffordd ddibynadwy dros amser. Dangosodd enghreifftiau o Loegr y cyfraniad y gall presgripsiynu cymdeithasol ei gael i gryfhau asedau cymunedol sy'n seiliedig ar leoedd, pan fo presgripsiynwyr cymdeithasol yn gweithio gyda sefydliadau cymunedol a mentrau datblygu cymunedol i wella dealltwriaeth o anghenion iechyd lleol, argaeledd asedau cymunedol lleol a chychwyn gweithredu ar y cyd i wella a chryfhau asedau¹⁵sy'n hybu iechyd.

Yng Nghymru, mae llesiant ar flaen y gad o ran agendâu iechyd, gofal cymdeithasol, iechyd y cyhoedd a'r trydydd sector, ac mae'n ganolog i bolisiau a deddfwriaeth allweddol. Mae Deddfwriaeth allweddol i Gymru megis Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru)⁹ a Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru),¹⁶ yn cael effaith ddofn ar sut mae llesiant yn cael ei ddeall, ei wella a'i hyrwyddo ledled Cymru. Mae presgripsiynu cymdeithasol yn fecanwaith ar gyfer hyrwyddo'r agendâu hyn a chyflawni'r nodau llesiant a nodir yn y Deddfau hyn Mae hefyd yn hwyluso gweithio ar draws iechyd, gofal cymdeithasol a'r trydydd sector i

sicrhau dull ataliol a chyfannol o ymdrin â llesiant y boblogaeth a llesiant unigolion, fel y nodir yn Cymru Iachach¹⁷. Mae'r cysyniad o bresgripsiynu cymdeithasol wedi cael cryn sylw gwleidyddol a chefnogaeth¹⁸ drawsbleidiol,¹⁹ a chynigiodd Llywodraeth Cymru ehangu'r gweithlu iechyd cymunedol a gofal cymdeithasol yn gyntaf drwy ddatblygu rolau presgripsiynu cymdeithasol ychwanegol yn y gymuned. Cafodd hyn ei ddatblygu ymhellach yn strategaeth Cysylltu Cymunedau Llywodraeth Cymru ar gyfer unigrwydd ac arwahanrwydd²⁰ cymdeithasol a oedd yn ymrwmo i gefnogi'r gwaith o ddatblygu cynlluniau presgripsiynu cymdeithasol ledled Cymru. Mae Rhaglen Lywodraethu Llywodraeth Cymru 2021-2026 yn ymrwmo i gyflwyno fframwaith Cymru gyfan i gyflwyno presgripsiynu cymdeithasol i fynd i'r afael ag unigedd¹⁹.

2. I ba raddau y mae'r cynllun Trosglwyddo Asedau Cymunedol yn hyrwyddo ac yn cefnogi datblygu asedau cymunedol yn effeithiol

Nid yw Iechyd Cyhoeddus Cymru wedi bod yn ymwneud yn uniongyrchol â'r Cynllun Trosglwyddo Asedau Cymunedol ac fel maes y tu allan i'n harbenigedd, nid ydym yn darparu ymateb manwl i'r pwynt hwn. Byddem yn gofyn i unrhyw werthusiad ffurfiol o'r cynllun ystyried yr effaith y mae trosglwyddiadau wedi'i chael ar gymunedau, eu grymuso, eu perthynas ag Awdurdodau Lleol a balansau pŵer o fewn y cymunedau eu hunain ac effeithiau posibl ar anghydraddoldebau ledled Cymru.

3. Archwilio'r rhwystrau a'r heriau y mae cymunedau'n eu hwynebu wrth gymryd perchnogaeth o asedau cymunedol cyhoeddus neu breifat, gan gynnwys gwasanaethau cyllid a chymorth

Fel y trafodwyd yn gynharach yn yr adroddiad, mae diogelu a chynnal asedau cymunedol yn bwysig i lwyddiant cynlluniau presgripsiynu cymdeithasol yng Nghymru. Nododd adroddiad a gomisiynwyd gan Iechyd Cyhoeddus Cymru, [Deall Rhagnodi Cymdeithasol yng Nghymru: Astudiaeth Dulliau Cymysg](#)²¹, fod adnoddau, gan gynnwys asedau cymunedol, yn hanfodol i gynnal y llwybr presgripsiynu cymdeithasol ac argymhellodd y dylid ailystyried y model ariannu a ddefnyddir ar gyfer presgripsiynu cymdeithasol i hyrwyddo llwybr cynaliadwy ar gyfer y dyfodol. Mae'r adroddiad hwn yn cael ei ddefnyddio i ddatblygu'r fframwaith cenedlaethol ar gyfer presgripsiynu cymdeithasol yng Nghymru.

Mae polisi cyhoeddus ledled y DU yn annog mwy a mwy o berchenogaeth gymunedol a rheoli asedau, ac mae angen dealltwriaeth o'r dystiolaeth sy'n cefnogi'r cyfeiriad polisi hwn, a gwerthuso a dysgu cadarn wedi'u hymgorffori er mwyn deall manteision a heriau'r polisi hwn i'r cymunedau eu hunain pan gânt eu gweithredu²². Mae tystiolaeth yn awgrymu bod rhwystrau posibl i wneud trosglwyddo asedau yn y gymuned yn gynaliadwy, yn cynnwys iechyd ariannol yr ased a drosglwyddwyd, rheoli costau'n effeithiol, mynediad at gyllid grant; yn ogystal ag argaeledd sgiliau a chapasiti mewnol, yn enwedig pan fo dibyniaeth ar gronfa gynaliadwy o wirfoddolwyr i redeg yr ased ^{23,24,25}.

Archwiliodd astudiaeth ddiweddar a ariannwyd gan y Sefydliad Iechyd, dan arweiniad Iechyd Cyhoeddus Cymru mewn dwy ardal yng Nghymru, yr heriau a'r rhwystrau a wynebir gan weithredu dan arweiniad y gymuned mewn ymateb i'r pandemig²⁶. Casglwyd safbwyntiau gan lawer a oedd yn ymwneud yn lleol ag ymateb cymunedol drwy ddulliau ymchwil ansoddol a

thynnodd sylw at nifer o heriau a wynebir gan grwpiau o'r fath dan arweiniad y gymuned (*roedd llawer ohonynt yn grwpiau newydd eu sefydlu mewn ymateb i'r pandemig*). Er nad yw'r canfyddiadau hyn o bosibl yn gynrychioliadol o'r profiadau a'r poblogaethau ledled Cymru, mae'r canfyddiadau'n adlewyrchu'r dystiolaeth ehangach. Roedd y rhwystrau a'r her allweddol a wynebir gan y grwpiau cymunedol hyn wrth gymryd perchnogaeth o'u hymateb lleol yn ystod y pandemig yn cynnwys:

- Mynediad at gyllid, ochr yn ochr â'r gallu i gwblhau ceisiadau am gyllid
- Rheoli cyllid (e.e. defnyddiodd rhai grwpiau cymunedol gyfrifon presennol a sefydlwyd at ddibenion cymunedol (e.e. Neuaddau Cymunedol, Eglwysi), disgrifiodd eraill y byddent wedi elwa'n fawr ar allu cael gafael ar gronfa fach o arian i roi cychwyn ar eu gweithgareddau). Deall at bwy i fynd atyn nhw am gymorth gan wasanaethau allweddol yn y sector cyhoeddus a'r trydydd sector
- Mae grwpiau cymunedol, yn ôl eu natur, yn tueddu i fod yn fwy anffurfiol ac wrth drosglwyddo i rôl a allai fod angen trefniant mwy ffurfiol, mae grwpiau'n tueddu i nodi anghenion sy'n cynnwys cymorth llywodraethu (e.e. asesiadau risg, hyfforddiant diogelu, gwiriadau DBS, polisïau a gweithdrefnau).

Yn ein hastudiaeth, yn ystod y pandemig, canfuom fod gallu'r gymuned i ddefnyddio asedau ac adnoddau cymunedol presennol, a harneisio cyfalaf dynol lleol (e.e. sgiliau, adnoddau aelodau unigol) yn allweddol i wydnwch cymunedau a'u gallu i gynnal eu hunain²⁷. Gwelsom fod ardaloedd â model partneriaeth gymunedol wedi'i wreiddio sy'n trosglwyddo pŵer i gymunedau gydag ymagwedd 'cydweithio' yn lle 'gwneud ar ran' wedi cyfrannu at weithredu effeithiol dan arweiniad y gymuned a bod cymunedau a gyflwynodd ymateb wedi'i gydlynyn'n dda wedi gwneud hynny mewn partneriaeth rhwng pobl leol a sefydliadau lleol allweddol - fel partneriaid cyfartal - gan gysylltu a chysoni arbenigedd, gwybodaeth ac adnoddau lleol. Gall sefydliadau sicrhau dull mwy cydweithredol ar draws y sector cyhoeddus a'r sector gwirfoddol drwy wneud y canlynol:

- Cynnal perthnasoedd a sefydlwyd yn ystod y pandemig
- Adeiladu ar y model partneriaeth gymunedol (anrhydeddu partneriaeth gyfartal a rôl lle)
- Harneisio'r arbenigedd y gall sefydliadau'r sector cyhoeddus a'r trydydd sector ei gynnig i grwpiau cymunedol i'w cefnogi i gyflawni eu nodau neu i nodi rhai newydd (e.e. hyfforddiant, cymorth i gael gafael ar gyllid, llywodraethu, diogelu, arweiniad)
- Mae cynnig llwybrau sy'n cefnogi'r hyblygrwydd ynghylch strwythurau a'r prosesau anffurfiol dan arweiniad y gymuned yn tueddu i fod yn well ganddynt
- Galluogi a chefnogi a datblygu arweinyddiaeth gymunedol
- Sicrhau bod llwybrau ar gyfer gweithredu dan arweiniad y gymuned i'w cefnogi'n briodol h.y. drwy gydlynyn cymorth a chysylltu â seilwaith, rhwydweithiau ac adnoddau sy'n bodoli eisoes
- Buddsoddi'n lleol mewn sefydliadau angori a chanolfannau cymunedol
- Cydnabod gwerth a chyfraniad gweithredu dan arweiniad y gymuned

Yn y cymunedau sy'n rhan o'n hymchwil, teimlwyd bod cryfhau'r berthynas a sefydlwyd yn ystod y pandemig rhwng y sector cyhoeddus, grwpiau cymunedol ac unrhyw gyfryngwyr yn allweddol i barhau i gefnogi cymunedau'n llwyddiannus ac atal 'gweithio seilo'. Gwelsom fod gan gyrrff cyhoeddus rôl i'w chwarae o ran cynnig eu harbenigedd, heb osod systemau ffurfiol ar y gymuned, a phan fo angen cymorth mae angen i grwpiau cymunedol ddeall at bwy y mae angen iddynt estyn allan a sut. Yn ogystal, mae creu amgylchedd sy'n cefnogi gweithredu dan arweiniad y gymuned ac i annog pobl i beidio â chwalu gwirfoddoliaeth a'r cysylltiadau cymdeithasol a oedd mor llwyddiannus yn ystod y pandemig wrth i bobl ddychwelyd i 'normalrwydd' ac wrth i forâl a

brwdfrydedd gilio, yn gofyn i rôl y sector cyhoeddus a sectorau eraill i ymgymryd â swyddogaeth alluogi. Gellir mynd i'r afael â rhai o'r rhwystrau drwy weithio gydag egwyddorion datblygu cymunedol sy'n seiliedig ar asedau, meithrin a buddsoddi mewn arweinyddiaeth gymunedol.

Fel y gwelsom yn ystod y pandemig:

- Gweithiodd grwpiau cymunedol lleol yn agos gyda'r sector cyhoeddus a'r trydydd sector, gan chwarae rhan hanfodol yn y gwaith o ehangu cyrhaeddiad a gallu cymorth, gan ddefnyddio gwybodaeth a rhwydweithiau lleol; gweithredu o sefyllfa o ymddiriedaeth, mwy o ystwythder, gyda'r gallu i weithredu'n gyflym ac yn addasu'n hyblyg i flaenoriaethau sy'n newid.
- Darparodd cyrff y sector cyhoeddus a'r trydydd sector seilwaith pwysig ar gyfer grwpiau cymunedol, drwy arbenigedd mewn recriwtio a rheoli gwirfoddolwyr, diogelu ac asesu risg, mynediad at gyllid a hyfforddiant.

O'n hastudiaeth, er mwyn galluogi a chynnal gweithredu dan arweiniad y gymuned yng Nghymru, canfuom fod angen ystyried tair elfen, sydd hefyd yn berthnasol i drosglwyddo asedau i'r gymuned. Sef:

Deall asedau cymunedol a ffactorau lle. Mae hyn yn golygu ystyried ffactorau lle a all bennu amrywiadau ar draws meysydd - megis argaeledd arweinyddiaeth gymunedol, ac arbenigedd (sgiliau ac adnoddau aelodau'r gymuned), ac argaeledd a chynaliadwyedd cronfa o wirfoddolwyr. Gwelsom yn ein hastudiaeth fod lefelau cyfalaf cymdeithasol yn arbennig o bwysig mewn ardaloedd yr effeithir arnynt yn fwy gan anghydraddoldebau a llai o adnoddau ac asedau cymunedol. Mae diffyg argaeledd y ffactorau hyn yn rhwystrau neu'n heriau posibl y mae cymunedau'n eu hwynebu wrth gymryd perchnogaeth o asedau, sydd â'r potensial i arwain at annhegwch rhwng cymunedau os nad ydynt yn cael eu hystyried.

Integreiddio camau gweithredu dan arweiniad y gymuned i'r system ehangach. Mae hyn yn golygu sicrhau seilwaith cefnogol a pherthynas waith effeithiol rhwng y sector cyhoeddus a gwirfoddolwyr cymunedol a dull partneriaeth cydweithredol sy'n annog ymgysylltiad a chyfranogiad gweithredol gan ddinasyddion. Byddai seilwaith cefnogol yn galluogi tegwch ar draws cymunedau o ran cymryd perchnogaeth o asedau cymunedol a gallu eu rhedeg yn dda, megis darparu cymorth ariannol neu gymorth llywodraethu.

Galluogi amodau cefnogol sy'n ysgogi tegwch iechyd. Mae hyn yn golygu creu amodau cefnogol i gymunedau gael dweud eu dweud a chymryd rhan. Ar gyfer hyn, mae ymgysylltu â'r gymuned a chyd-gynhyrchu yn bwysig er mwyn annog cyfranogiad ac ar gyfer grymuso cymunedau - drwy ddarparu ymdeimlad o 'ffawd a rheolaeth gyfunol', a ffyniant a rennir heb i unrhyw gymunedau (neu grwpiau) gael eu gadael ar ôl.

4. Darganfod pa wersi y gellir eu dysgu o'r tu hwnt i'r ffin

Mae Trosglwyddo Asedau Cymunedol yn y DU wedi cynyddu'n sylweddol yn ystod y degawd diwethaf. Er bod pwysigrwydd grymuso cymunedol yn cael ei nodi fel sbardun a budd o drosglwyddo asedau cymunedol, canfu astudiaeth ddiweddar fod y ffocws, wrth drosglwyddo asedau cymunedol, wedi symud o rymuso i arbedion o ran costau, yn rhannol oherwydd pwysau

cyllidebol a wynebir gan Awdurdodau Lleol dros y degawd diwethaf²⁸. Fel yr amlinellir uchod, mae angen galluogi grymuso cymunedau er mwyn trosglwyddo asedau cymunedol i ddarparu manteision ehangach i iechyd, llesiant a gwydnwch unigolion a chymunedau.

Y prif fathau o asedau i'w trosglwyddo i gymunedau yn y DU fu canolfannau cymunedol, mannau gwyrdd cyhoeddus, cyfleusterau chwaraeon a gwasanaethau hamdden. Fodd bynnag, mae'r math o asedau ac, yn bwysig, eu proffidioldeb, yn effeithio ar p'un a gaiff asedau o'r fath eu trosglwyddo i sefydliadau cymunedol lleol neu ddarparwyr cenedlaethol mwy. Mae cyfleusterau chwaraeon wedi'u trosglwyddo'n bennaf i ddarparwyr cenedlaethol mawr, yn 2018 roedd dros draean o ganolfannau hamdden a phyllau nofio yn y DU yn cael eu rheoli gan Ymddiriedolaethau sy'n gweithredu'n genedlaethol. Mae trosglwyddo cyfleusterau chwaraeon i gymunedau yn tueddu i ddigwydd ar gyfer cyfleusterau llai sy'n llai hyfyw yn ariannol. Mae llyfrgelloedd wedi bod yn ffocws cyffredin ar gyfer cynlluniau trosglwyddo asedau cymunedol, gyda 576 o lyfrgelloedd yn y DU yn cael eu rhedeg yn gyfan gwbl gan wirfoddolwyr yn 2019. Mae gwirfoddolwyr yn chwarae rhan hanfodol yn y gwaith o gynnal asedau sydd wedi'u trosglwyddo i gymunedau. Canfu arolwg o asedau cymunedol lle'r oedd y brydles neu'r rhydd-ddaliad yn cael ei ddal gan sefydliad cymunedol neu wirfoddol nad oedd gan 60% o sefydliadau unrhyw staff llawn amser ac roedd gan 13% un neu lai²⁸. O ystyried cymhlethdod prosesau trosglwyddo asedau cymunedol, mae gwirfoddolwyr sy'n ymwneud â'r agwedd hon yn gofyn am amrywiaeth o sgiliau, gan gynnwys "codi arian, cynllunio ariannol, negodi, cyfrifeg, cyfraith cwmnïau a chyflogaeth, gweithio gyda llywodraeth leol, a gwneud ceisiadau am grantiau/benthyciadau" a'r amser sydd ar gael²⁹. O'r herwydd, mae astudiaethau wedi dangos bod grwpiau cymunedol mewn cymunedau mwy cefnog yn fwy tebygol o ymgysylltu â chynlluniau trosglwyddo asedau cymunedol na'r rhai mewn cymunedau mwy difreintiedig^{30,31}. Lle mae asedau wedi'u trosglwyddo i reolaeth cymunedol, mae astudiaethau wedi dangos manteision o ran cynhyrchu incwm, cyfraniadau at adfywio cymunedol, mwy o ymdeimlad o rymuso a balchder yn yr ardal leol. Yn ogystal, mae trosglwyddo llyfrgelloedd yn aml wedi arwain at ehangu gwasanaeth a chreu "canolfannau cymunedol". Pan fo asedau wedi'u trosglwyddo i Ymddiriedolaethau, mae cynnwys gwirfoddolwyr ac aelodau o'r gymuned ar Fwrdd yr Ymddiriedolwyr wedi galluogi gwasanaethau i fod yn agosach at y gymuned ac yn fwy ymatebol i anghenion lleol³⁰.

Mae'r canfyddiadau uchod yn tynnu sylw at fanteision posibl cynlluniau Trosglwyddo Asedau Cymunedol, ond mae risg bod y rhain yn cael eu dosbarthu'n anghyfartal ar draws y graddiant economaidd-gymdeithasol os nad oes strwythurau cymorth ar waith mewn cymunedau llai cefnog lle gall fod llai o'r wybodaeth, y sgiliau a'r hyder angenrheidiol ar gael i reoli prosesau o'r fath a bod preswylwyr yn gallu ymrwymo i lai o amser. Mae gan y dosbarthiad anghyfartal posibl hwn o drosglwyddo a rheoli asedau cymunedol yn llwyddiannus oblygiadau ar gyfer anghydraddoldebau iechyd, nid yn unig o ran dosbarthiad anghyfartal o fanteision posibl cynlluniau o'r fath yn y gymuned, ond hefyd o ran galluogi rhaglenni ehangach, megis presgripsiynu cymdeithasol, i fod yn llwyddiannus mewn ardaloedd sydd ag anghenion iechyd a llesiant poblogaethau uwch.

Mae datblygiadau byd-eang ym maes presgripsiynu cymdeithasol wedi cyflymu yn ystod y degawd diwethaf yn enwedig, ac mae tystiolaeth o fentrau mewn o leiaf 17 o wledydd erbyn 2021. O fewn y DU, er 2018 mae Lloegr wedi buddsoddi'n sylweddol mewn model presgripsiynu cymdeithasol sy'n canolbwyntio ar ofal sylfaenol gyda 'gweithwyr cyswllt' ym mhob rhwydwaith gofal sylfaenol. Yn ogystal â buddsoddi mewn presgripsiynwyr cymdeithasol yn eu clystyrau gofal sylfaenol cyfatebol, a datblygu canllawiau, pecynnau cymorth, gweminarau a rhwydweithiau i ddangos a rhannu arferion da, mae rhaglenni cenedlaethol ychwanegol hefyd wedi'u sefydlu yn Lloegr. Mae'r rhaglen Accelerated Innovation in Social Prescribing³² yn gynnig i ddwyn ynghyd sefydliadau gwirfoddol sydd â chyrhaeddiad (neu uchelgeisiau) cenedlaethol a all gefnogi darpariaeth presgripsiynu cymdeithasol, yn helpu i leihau anghydraddoldebau iechyd, a chynorthwyo strategaethau adfer wedi COVID-19. Mae Thriving Communities³³ yn rhaglen gymorth genedlaethol newydd yn Lloegr ar gyfer grwpiau gwirfoddol, cymunedol, ffydd a

mentrau cymdeithasol, gan gefnogi cymunedau yn Lloegr y mae COVID19 yn effeithio arnynt, gan weithio ochr yn ochr â gweithwyr cyswllt presgripsiynu cymdeithasol. Mae'r rhaglen hon yn cynnwys 'Thriving Communities Fund' sy'n cefnogi prosiectau gwirfoddol, cymunedol, ffydd a mentrau cymdeithasol lleol sy'n dwyn ynghyd partneriaethau sy'n seiliedig ar leoedd i wella a chynyddu gweithgareddau cymunedol sy'n presgripsiynu'n gymdeithasol.

Paratowyd yr ymateb gan:

- Emily van de Venter, Ymgynghorydd Iechyd y Cyhoedd (Gwella Iechyd)
- Carol Owen, Prif Arbenigwr Hybu Iechyd
- Charlotte Grey, Arweinydd Gwerthuso Iechyd y Cyhoedd
- Amrita Jesurasa, Ymgynghorydd Iechyd y Cyhoedd (Gofal Sylfaenol)

Cyfeiriadau

---

¹ Davies AR, Grey CNB, Homolova L, Bellis MA (2019). Cydnerthedd: Deall cydnerthedd unigol a chymunedol a sut maent yn rhyngweithio. Caerdydd: Ymddiriedolaeth GIG Iechyd Cyhoeddus Cymru

² [Asset Based Community Development \(ABCD\) - Nurture Development](#)

³ Rees et al 2019 –[Creating sustainable community assets/social capital within the context of social prescribing \(wsspr.wales\)](#)

⁴ SCIE, 2020. Evaluating personalised care. Cyrchwyd diwethaf o <https://www.scie.org.uk/person-centred-care/evaluating-personalised-care> ar 15.06.2022

⁵ [Cydweithredu cymunedol: Cyhoeddi adroddiad CAPITAL - Tai Pawb](#)

⁶ Iechyd Cyhoeddus Cymru: [Rheolau ymgysylltu â'r gymuned: Ildio eich pŵer er mwyn i gymunedau allu cymryd rheolaeth - Iechyd Cyhoeddus Cymru \(gig.cymru\)](#)

⁷ [Health Equity in England: The Marmot Review 10 Years On - The Health Foundation](#)

⁸ [Arwain Cymru allan o'r pandemig coronafeirws: fframwaith ar gyfer adferiad \[HTML\] | LLYW. CYMRU](#)

⁹ [Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol \(Cymru\) 2015 – Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru](#)

¹⁰ Ffyniant i Bawb: y strategaeth genedlaethol. Symud Cymru Ymlaen. Llywodraeth Cymru. 2017. Gellir cael mynediad drwy: [Diogelu Dyfodol Cymru \(crynodeb\) \(basw.co.uk\)](#)

¹¹ Woodall, J., Raine, G., De, J., Warwick-Booth, L. (2010) Empowerment & health and well-being: evidence review. Project Report. Centre for Health Promotion Research. Prifysgol Fetropolitan Caerdydd

¹² Burton, P., Croft, J., Hastings, A., Slater, T., Goodlad, R., Abbott, J. a Macdonald, G. (2004). What works in community involvement in area-based initiatives? A systematic review of the literature. Home Office Online Report 53,

¹³ Popay, J., Attree, P., Hornby, D., Milton, B., Whitehead, M., Ffrangeg, B., Kowarzik, U., Simpson, N. a Povall, S. (2007). Community engagement in initiatives addressing the wider social determinants of health: A rapid review of evidence on impact, experience and process. Retrieved from: <https://www.nice.org.uk/guidance/ph9/documents/socialdeterminants-evidence-review-final2>

¹⁴ Popay J, Whitehead M et. Al. (2021). Power, control, communities and health inequalities I: theories, concepts and analytical frameworks. *Health Promotion International*. Volume 36 (5); 1253-63. <https://doi.org/10.1093/heapro/daaa133>

¹⁵ [Green social prescribing :: West Yorkshire Health & Care Partnership \(wypartnership.co.uk\)](#)

¹⁶ [deddf-gwasanaethau-cymdeithasol-a-llesiant-cymru-2014-gwybodaeth-hanfodol.pdf\(llyw.cymru\)](#)

¹⁷ [Cymru Iachach: cynllun hirdymor ar gyfer iechyd a gofal cymdeithasol | LLYW.CYMRU](#)

¹⁸ [Eitemau mewn cyfarfodydd - NDM6314 Dadl: Presgripsiynu Cymdeithasol \(senedd.cymru\)](#)

¹⁹ [Welsh Government - Programme for Government UPDATE \(llyw.cymru\)](#)

²⁰ [Unigrwydd ac ynysigrwydd cymdeithasol \(cysylltu cymunedau\) | LLYW. CYMRU](#)

²¹ Wallace C, Davies M, Elliott M, Llewellyn M, Randall H, Owens J, Phillips J, Teichner L, Sullivan S, Hannah V, Jenkins B, a Jesurasa A (2021). Deall Rhagnodi Cymdeithasol yng Nghymru: Astudiaeth Dulliau Cymysg. Ysgol Ymchwil Rhagnodi Cymdeithasol Cymru (WSSPR); Canolfan PRIME Cymru; Data Cymru; Iechyd Cyhoeddus Cymru

²² [Community ownership and management of assets | JRF](#)

²³ [Assets-Report-DIGITAL-1.pdf \(powertochange.org.uk\)](#)

²⁴ [Stage-3-Evaluation-of-CAT-1-Final-Report-25_5_16.pdf \(tnlcommunityfund.org.uk\)](#)

---

²⁵ [The community asset transfer of leisure facilities in the UK: a review and research agenda \(whiterose.ac.uk\)](http://whiterose.ac.uk)

²⁶ Grey CNB, Homolova L, Maggio V, Di Cara N, Rees S, Haworth CMA, Davies AR a Davis OSP. (2022 – yn cael ei baratoi). Cynnal gweithredu dan arweiniad y gymuned wrth adfer: dysgu gwersi o'r ymateb cymunedol i COVID-19 yng Nghymru Caerdydd: Ymddiriedolaeth GIG Iechyd Cyhoeddus Cymru

²⁷ Grey CNB, Homolova L, Maggio V, Di Cara N, Rees S, Haworth CMA, Davies AR a Davis OSP. (2022 – yn cael ei baratoi). Cynnal gweithredu dan arweiniad y gymuned wrth adfer: dysgu gwersi o'r ymateb cymunedol i COVID-19 yng Nghymru Caerdydd: Ymddiriedolaeth GIG Iechyd Cyhoeddus Cymru

²⁸ Nichols, G., Findlay-King, L. a Forbes, D. Trosglwyddo Asedau Cymunedol Cyfleusterau Hamdden yn y DU: A Review and Research Agenda. *Voluntas* **31**, 1159–1172 (2020). <https://doi.org/10.1007/s11266-020-00263-0>

²⁹ Archer, T., Batty, E., Harris, C., Parciau, S., Wilson, I., Aiken, M. Buckley, E., Moran, R., a Terry, V. (2019). *Power to Change Research Institute Report No. 21. Our assets, our future: the economics, outcomes and sustainability of assets in community ownership*. London: Power to Change.

³⁰ Findlay-King, L., Nichols, G., Forbes, D., a Macfadyen, G. (2018b). Watching the pennies and the people - how volunteer led sport facilities have transformed services for local communities. *Managing Sport and Leisure*, 23(4–6), 277–292.

³¹ Forbes, D. a Nichols, G. (2020) The community asset transfer of libraries: considerations in community managed libraries taking a lease. Available https://www.sheffield.ac.uk/polopoly_fs/1.878412!/file/Library-report-final-2020.pdf. Accessed Apr 2020.

³² [Accelerating innovation in social prescribing | National Academy for Social Prescribing \(socialprescribingacademy.org.uk\)](http://socialprescribingacademy.org.uk)

³³ [Thriving Communities | National Academy for Social Prescribing \(socialprescribingacademy.org.uk\)](http://socialprescribingacademy.org.uk)